

Standpunt zittenblijven in het basisonderwijs

PBD Basisonderwijs

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	3
2.	Probleemstelling	4
2.1.	Verschillende visies: argumenten pro en contra zittenblijven	4
2.2.	Wat vertelt onderzoek ons?	4
2.2.1.	Percentage zittenblijvers	4
2.2.2.	Effecten van zittenblijven	5
2.2.3.	Andere onderwijssystemen	6
3.	Uitgangspunten	7
3.1.	Wettelijk kader	7
3.2.	Missie GO!: PPGO!	7
4.	Standpunt	8
5.	Bibliografie	10

1. Inleiding

Kinderen die slecht presteren op school krijgen op het einde van het schooljaar vaak het advies om hun jaar over te doen. Zittenblijven is een ingeburgerde praktijk in het Vlaamse onderwijssysteem. Maar is zittenblijven wel zinvol?

In deze tekst nemen we zittenblijven kritisch onder de loep en formuleren we een standpunt.

We hanteren volgende begripsomschrijving: zittenblijven houdt in dat de leerling in het volgende schooljaar in hetzelfde leerjaar zit als in het voorgaande schooljaar¹

¹ Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2011

2. Probleemstelling

2.1. Verschillende visies: argumenten pro en contra zittenblijven

Er zijn zowel voor- als tegenstanders van zittenblijven.

Volgens voorstanders kunnen zittenblijvers tijdens hun 'bisjaar' even op adem komen, krijgen ze meer tijd om de kennis en vaardigheden te verwerven die zij nodig hebben voor het volgende leerjaar en krijgen ze terug kansen om succeservaringen op te doen. Dit zorgt op zijn beurt voor meer zelfvertrouwen, een hogere leermotivatie en een beter welbevinden. Bovendien ontwikkelen kinderen zich 'met sprongen' en hebben sommige kinderen meer leertijd nodig dan andere. Didactisch gezien resulteert zittenblijven in meer homogene klassen, wat het lesgeven vergemakkelijkt.

Tegenstanders zien zittenblijven louter als een herhaling van een leerjaar. Zittenblijvers krijgen het gevoel gefaald te hebben en moeten hun klasgenoten achterlaten. Ze moeten alle 'leerstof' herhalen, ook wat ze reeds voldoende beheersen. Dit kan negatieve gevolgen hebben voor het zelfbeeld en de motivatie van deze leerlingen. Bovendien kunnen de jongere klasgenoten de zittenblijver als 'dom' of 'abnormaal' bestempelen. Leraren hebben soms onbewust lagere verwachtingen ten aanzien van een kind dat blijft zitten, waardoor zij zittenblijvers anders behandelen (vb. meer berispen). Dit is het zogenaamde Pygmalioneffect. Zittenblijven brengt volgens tegenstanders extra onderwijskosten met zich mee en de betrokken leerlingen belanden later op de arbeidsmarkt.

Vanuit didactisch perspectief krijgen zittenblijvers een weinig stimulerende leeromgeving.

2.2. Wat vertelt onderzoek ons?

2.2.1. Percentage zittenblijvers²

Bijna 9000 kinderen in het basisonderwijs krijgen in juni te horen dat ze een jaartje zullen moeten overzitten. Het aantal zittenblijvers in Vlaanderen is daarmee een van de hoogste van heel Europa. 5,5 % van de jongens en 5% van de meisjes blijft al zitten in het eerste leerjaar. Tegen het einde van het zesde leerjaar heeft al 1 op 7 leerlingen (14%) meer dan één jaar schoolse vertraging.

Ook in de derde kleuterklas is zittenblijven in Vlaanderen goed ingeburgerd. Gemiddeld 5 procent van de Vlaamse kleuters blijft een jaartje langer in de kleuterklas. De geboortemaand van het kind speelt daarbij een doorslaggevende rol. Van de kleuters die geboren zijn in januari blijft maar 2 procent zitten. Van de kleuters die geboren zijn in december is dat 17 procent.

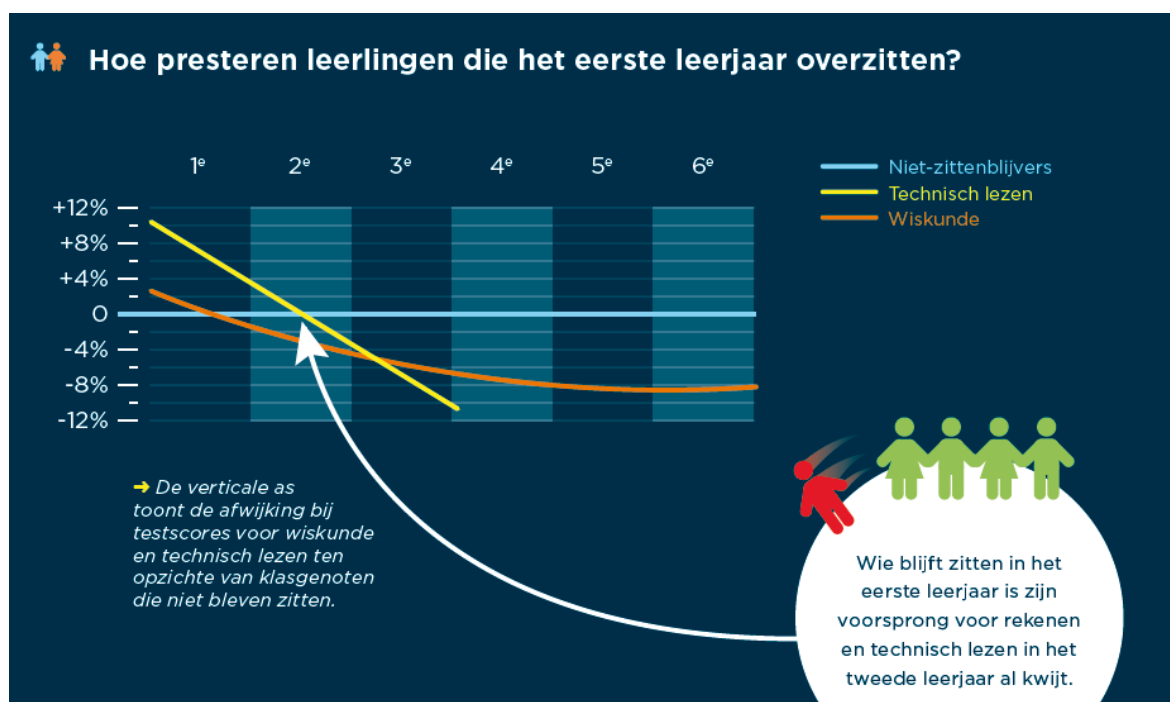
² Cijfergegevens op basis van het statistisch jaarboek van het ministerie van onderwijs, schooljaar 2013-2014

³ Uit Zittenblijven: de pijn rendeert niet. Klasse, 2011, p. 10-15

2.2.2. Effecten van zittenblijven⁴

Zittenblijven lijkt op korte termijn een gunstig effect te hebben op de prestaties. Zo presteren zittenblijvers tijdens hun bisjaar beter dan hun jongere klasgenoten. Maar op lange termijn duiken de negatieve gevolgen op. De voorsprong van deze leerlingen verdwijnt al na één jaar. Zittenblijvers hebben minder goede leerresultaten dan gelijkaardige zwak presterende vroegere klasgenoten die wel normaal zijn doorgestroomd. Bovendien zouden zittenblijvers even goed of zelfs beter gepresteerd hebben, als ze zouden overgegaan zijn naar het volgende leerjaar, ook als zittenblijven gecombineerd wordt met extra ondersteunende maatregelen.

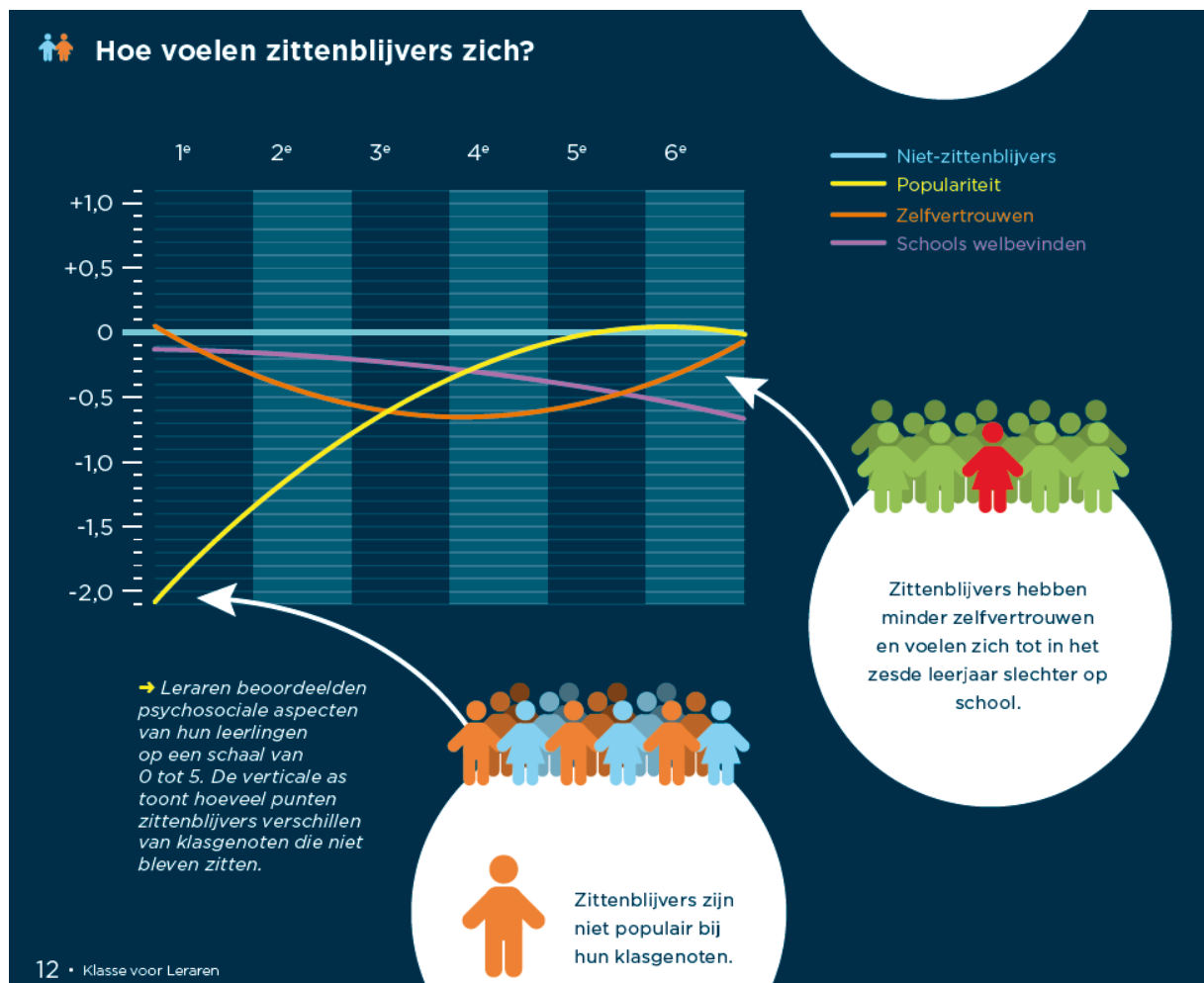
Soms wordt een advies voor zittenblijven gegeven in het streven naar meer homogeniteit. Daarbij gaat men er verkeerdelijk van uit dat het algemene instructieniveau hierdoor hoger komt te liggen en dus de leerprestaties van de normaalvorderende klasgenoten wordt bevorderd. Deze opvatting wordt echter niet ondersteund door wetenschappelijk onderzoek. De afwezigheid van zwakkere leerlingen in de klas leidt niet tot een hoger onderwijsniveau voor normaalvorderende leerlingen. Zwak presterende leerlingen presteren beter in heterogene groepen. De schoolse prestaties van normaalvorderende leerlingen zouden niet negatief beïnvloed zijn, indien zittenblijvers toch overgegaan zijn naar het volgende leerjaar samen met hun leeftijdsgenoten. De aanwezigheid van zwakkere presteerders kan zelfs een positieve invloed hebben op de sterkere leerlingen, wanneer zij bijvoorbeeld aan elkaar iets kunnen uitleggen. Ook in maatschappelijk en sociaal opzicht is heterogeniteit in de klas belangrijk. Diversiteit kan verrijkend zijn voor leerlingen. Het onderwijs heeft de taak om leerlingen hiermee om te leren gaan. Op lange termijn kan dit de sociale cohesie versterken.

Wat de effecten van zittenblijven op de socio-emotionele ontwikkeling van leerlingen betreft, zijn de antwoorden die uit studies voortkomen niet eenduidig. Als het gaat over relatie leerling-leraar bijvoorbeeld zijn er zowel positieve als negatieve effecten gevonden. Als het gaat over zelfvertrouwen, algemeen schools welbevinden en populariteit merken we negatieve effecten. Deze zijn meer uitgesproken bij jongere zittenblijvers dan bij oudere.

⁴ Gegevens op basis van het onderzoek van 'Zittenblijven in het eerste leerjaar: zinvol of niet?' van Mieke Goos, Jan Van Damme en collega's (K.U.Leuven, 2011)

⁵ Uit: Zittenblijven: de pijn rendeert niet. Klasse, 2011, p. 10-15

Tot slot is ook vastgesteld dat zittenblijvers een grotere kans hebben om ongekwalificeerd het secundair onderwijs uit te stromen.

2.2.3. Andere onderwijssystemen

In het Vlaamse onderwijssysteem wordt veel gebruik gemaakt van zittenblijven en niveaugroepering om tegemoet te komen aan diverse leerbehoeften. Bovendien worden leerlingen in het secundair onderwijs vrij vroeg in verschillende stromen gesorteerd. Landen (zoals het onze) waar zittenblijven vaak wordt toegepast kenmerken zich doorgaans ook door een homogene schoolsamenstelling qua SES en prestaties.

Maar het kan ook anders. Sommige landen, zoals de Scandinavische landen, hebben een meer 'comprehensief' onderwijssysteem. Dit wil zeggen dat zij alle kinderen samen tot aan de meet willen brengen en hierbij veel meer gebruik maken van teamteaching, binnenklasdifferentiatie en geïndividualiseerde instructiemethoden. Deze landen hebben, in tegenstelling met ons land, een laag aantal zittenblijvers.

⁶ Uit: Zittenblijven: de pijn rendeert niet. Klasse, 2011, p. 10-15

3. Uitgangspunten

3.1. Wettelijk kader

Zowel in het kleuter- als het lager onderwijs beslist de klassenraad of een leerling naar een volgend leerjaar mag overgaan. Bij een beslissing tot zittenblijven moet de klassenraad volgende elementen respecteren⁷:

- Voorafgaand aan de beslissing tot zittenblijven overlegt de klassenraad met het CLB;
- De beslissing wordt ten aanzien van de ouders schriftelijk gemotiveerd en ook mondeling aan de ouders toegelicht;
- De klassenraad geeft aan welke bijzondere aandachtspunten er voor het volgende schooljaar zijn. Zo kan gericht rekening gehouden worden met de specifieke sterktes en zwaktes van de betrokken leerling in het jaar van zittenblijven.

Deze recente regelgeving is er juist gekomen omdat uit Vlaams onderzoek⁸ blijkt dat zittenblijven minder gunstige effecten blijkt te hebben dan Vlaamse leerkrachten, directies en ouders doorgaans denken. Ook blijkt dat tijdens het jaar van zittenblijven heel wat leerlingen geen extra ondersteuning of specifieke didactische aanpak krijgen, wat aangeeft dat zittenblijven soms een op zichzelf staande maatregel is, die niet altijd samengaat met bijkomende ondersteuning, daar waar de onderzoekers deze ondersteuning en begeleiding van zwakke leerlingen aanbevelen.

De klassenraad moet dus steeds haar beslissing motiveren op basis van objectieve informatie. Het leerlingendossier dat opgebouwd werd gedurende de ganse loopbaan in het basisonderwijs is hiervoor een belangrijke informatiebron. De criteria die een klassenraad gebruikt moeten autonoom worden vastgelegd door de school en worden gecommuniceerd via het schoolreglement.

Het Decreet Basisonderwijs stelt dat ouders bij de overgang van kleuter- naar lager onderwijs het recht hebben om het advies (van de klassenraad én CLB) tot zittenblijven niet op te volgen.⁹ Voor de overgang van het lager onderwijs naar het secundair onderwijs heeft de klassenraad de autonome beslissingsbevoegdheid voor de uitreiking van het getuigschrift basisonderwijs¹⁰. De ouders kunnen tegen het niet uitreiken van het getuigschrift een beroepsprocedure opstarten.

Tot slot willen we nog even aanstippen dat het schoolbestuur vrij is de organisatie van het kleuter- en lager onderwijs te bepalen. Bovendien zijn de eindtermen vastgelegd voor het einde van de basisschool. Scholen zijn dus niet verplicht om al dan niet met een jaarklassensysteem te werken.

3.2. Missie GO!: PPGO!

Dit standpunt is in lijn met ons pedagogisch project. Met het PPGO! wil het GO! elk individu kansen bieden op een optimale ontwikkeling. Een ontwikkeling die niet leidt tot nivellering of standaardisering, maar gedifferentieerd is naar ieders talent en competenties. We streven naar gelijke onderwijskansen. We trachten daarbij een maximale vooruitgang (d.i. leerwinst) te realiseren bij de leerlingen.

⁷ Decreet rechtspositie van leerlingen (2014)

⁸ Zie hoofdstuk 2

⁹ Zie decreet basisonderwijs artikel 17. Opmerking: Voor zesjarigen die geen 220 halve dagen aanwezigheid in een erkende Nederlandstalige school voor kleuteronderwijs hebben, is de beslissing van de klassenraad van het lager onderwijs over de toelating bindend. (omzendbrief BaO/2001/10)

¹⁰ Zie standpunt PBD BaO 'Getuigschrift basisonderwijs' (2013) en decreet basisonderwijs, artikel 53, 54 en 55

4. Standpunt

We vinden het belangrijk dat scholen hun praktijk inzake zittenblijven **durven in vraag stellen**. Dit betekent dat het schoolteam op basis van verschillende gegevens (onderzoek, resultaten van leerlingen, aantal zittenblijvers, ...) **een analyse** maakt van de praktijk rond zittenblijven op school, zijn overtuigingen inzake zittenblijven in vraag stelt en op zoek gaat naar oorzaken in de eigen (didactische) aanpak.

Op basis van deze analyse kan de school een **visie** uitwerken over zittenblijven en een **preventief beleid** voeren. De school kan daarbij binnen de eigen context op zoek gaan naar mogelijke, betere alternatieven: een kwaliteitsvolle leerbegeleiding¹¹ uitbouwen, acties opzetten die een positief leer- en leefklimaat bevorderen, zoeken naar manieren om de overgang tussen kleuter- en lager onderwijs zo soepel mogelijk te laten verlopen, eventueel kiezen voor leerjaaroverstijgende groepeeringsvormen...¹² Dit vraagt om inzet van het ganse schoolteam en de nodige flexibiliteit op vlak van schoolorganisatie. De Pedagogische Begeleidingsdienst kan hierbij ondersteuning bieden.

Zittenblijven moet een **uitzonderlijke maatregel** zijn waarbij het belang van het kind primeert. De beslissing om een kind te laten overzitten mag nooit ingegeven zijn vanuit de overtuiging dat het gemakkelijker lesgeven is aan homogene klassen. De weloverwogen afweging tot zittenblijven wordt samen met het CLB genomen en steunt op een evaluatie van alle genomen zorgmaatregelen, gegevens met betrekking tot leerprestaties op alle leergebieden en gegevens met betrekking tot socio-emotionele ontwikkeling. Als een leerling uitzonderlijk blijft zitten moet de leerkracht van het bisjaar op basis van de bijzondere aandachtspunten die werden opgesteld een programma op maat aanbieden.

Zittenblijven zien we met andere woorden als een uitzonderlijke maatregel wanneer alle andere maatregelen zijn uitgeput.

We vinden bovendien deze maatregel enkel te verantwoorden in een aantal zeer beperkte gevallen in de derde kleuterklas en het eerste leerjaar.

In de **derde kleuterklas** kan voor kinderen die echt nog niet 'rijp voor de lagere school' zijn een jaartje extra soms te verantwoorden zijn. Of een kind wel of niet 'rijp voor de lagere school' is, wordt niet louter en alleen aan de hand van de zogenaamde 'schoolrijpheidstoetsen' vastgesteld. Dergelijke toetsen moeten steeds samen met veelvuldige observaties van het ontwikkelingsproces van het kind tijdens het schooljaar bekeken worden. Ook al wijzen toetsen en observaties op een gebrek aan 'lagerschoolrijpheid' moet bij de beslissing om het kind de derde kleuterklas te laten overdoen ook volgende aspecten in overweging genomen worden:

- Kan het kind mits extra ondersteuning in het eerste leerjaar toch voldoende kans tot aansluiting en ontwikkeling vinden?
- Vindt het kind nog voldoende aansluiting bij het aanbod van de derde kleuterklas, met andere woorden gaat het daar nog voldoende tot leren komen? (welbevinden en betrokkenheid, verstandelijke mogelijkheden,...)

Al deze gegevens worden grondig besproken tijdens een MDO waar ook het CLB aan participeert .

Wanneer uiteindelijk toch beslist wordt om het kind te laten overzitten krijg het in dat extra jaar voldoende gerichte ondersteuning om vlot de aansluiting naar het eerste leerjaar te kunnen maken.

In uitzonderlijke gevallen kan zittenblijven in het **eerste leerjaar** te verantwoorden zijn. Sommige kinderen die 'normaal' zijn doorgestroomd vanuit de kleuterschool, blijken in de loop van het eerste leerjaar toch niet voldoende 'rijp voor de lagere school' te zijn en missen, ondanks gerichte en

¹¹ Zie visietekst van PBD BaO: "Visie op schoolbeleid inzake leerbegeleiding in het basisonderwijs"

¹² Meer voorbeelden vind je in JUCHTMANS, G., e.a., Samen tot aan de meet. Alternatieven voor zittenblijven. Garant, Antwerpen-Apeldoorn, 2011

intensieve differentiatie, de 'start' volledig. Dat kan de rest van de onderwijsloopbaan sterk hypothekeren. Die kinderen komen niet toe met de voorziene onderwijstijd en voor hen kan het eerste leerjaar opnieuw doen zinvol zijn, mits een aantal voorwaarden:

- De leerkracht van het bisjaar beperkt zich niet tot louter herhalen, maar stippelt voor het kind een traject op maat uit, waarbij het extra stimulansen of uitdagingen krijgt in de domeinen waar het sterk is en ondersteuning waar het minder goed presteert.¹³ Het kind het hele schooljaar opnieuw op identiek dezelfde manier laten meedoen is in alle opzichten nefast.
- Er is expliciete en permanente aandacht voor het welbevinden van de leerling

Zittenblijven in andere leerjaren raden we af. Een goed werkende leerbegeleiding met de focus op zowel preventie als remediëring moet het mogelijk maken om zwak of traag lerenden voldoende te ondersteunen.

¹³ Zie 3.1 Regelgeving m.b.t. zittenblijven

5. Bibliografie

JUCHTMANS, G., e.a., Samen tot aan de meet. Alternatieven voor zittenblijven. Garant, Antwerpen-Apeldoorn, 2011

JUCHTMANS, G., VANDENBROUCKE, A, GOOS, M., DE FRAINE, B., Zittenblijven in vraag gesteld. Een verkennende studie naar nieuwe praktijken voor Vlaanderen vanuit internationaal perspectief. OBPWO-project 10.02, HIVA en CO&E, KU Leuven, 2011

JUCHTMANS, G., VANDENBROUCKE, A., De gemeente als initiatiefnemer en ondersteuner van een traject zonder zittenblijven, Lerende gemeente - Gids voor flankerend onderwijsbeleid, 2012, maart, Afl. 7, p. 1-16

PBD BaO. Standpunt 'Getuigschrift basisonderwijs'. 2014

PBD BaO. Visie op schoolbeleid inzake leerbegeleiding in het basisonderwijs. 2014

Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs, Internet, 2011, <http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/>

Zittenblijven: de pijn rendeert niet. Klasse, 2011, p. 10-15

Statistisch jaarboek departement onderwijs, schooljaar 2013-2014. Cijfergegevens zittenblijven per leerjaar en per geslacht.